

Ko smo se tako seznanili s »triglavskimi« cvetkami, bi rad še obnovil mlajšim že nepoznano zgodbo rastline, ki jo je Hacquet imenoval *Scabiosa trenta*, po Trenti, kjer jo je našel. Njenemu opisu je dodal tudi sliko. Čeprav so »trentarski grintavec« za njim iskali mnogi botaniki, ga ni nihče več našel. Tržaški botanik Tommasini je opozoril Kugyja na to uganko, upajoč, da bo imel mnogoobetajoči mladi ljubitelj rastlin in gora morda več uspeha. Svoje iskanje Kugy opisuje v posebnem poglavju knjige »Iz mojega življenja v gorah«. To poglavje z naslovom »*Scabiosa trenta*« je eden najlepših opisov mladostnega iskanja in hrepenenja, kar jih imamo v književnosti. Kugy je prehodil vse Julijce, večkrat je mislil, da je že rešil »kraljično iz stoletnega sna«, pa je bil končno vedno razočaran.

Pozneje je botanik Kerner dokazal, da je Hacquetova *Scabiosa trenta* identična s kraškim grintavcem *Cephalaria leucantha* (L.) Schrad., ki na Krasu ni redek. Hacquet je našel le nekaj primerkov, ki so zaradi višje lege nekoliko spremenili svojo obliko.

Trentske lepote Kugy ni našel, odkril pa je lepoto naših gora, ki ga niso nikoli več spustile iz svojega objema.

Na Triglavu čudovito rde Zlatorogove cvetke — triglavske rože, poleg njih odseva nebesna modrina v cvetih neboglasnic, sonce se blešči v zlatorumenih cvetovih dimka in v nasičeni modrini žare svišči v trajen spomenik prvemu raziskovalcu naših Alp — Baltazarju Hacquetu.

ANTON SVETINA

Triglav — simbol starih kranjskih grbov

»Na griču stolp, na stolpu zmaj, tako bi se na kratko glasil odgovor na vprašanje, kaj predstavlja podoba na pečatu oziroma v grbu mesta Ljubljane«. S temi besedami začenja akademik Milko Kos razpravo o »pečatu in grbu mesta Ljubljane« ter v nadaljevanju razprave dokazuje, da je Ljubljana imela prvotno pečat, na katerem sta obzidje in stolp plavala prosto v prostoru in nista bila, kot na kasnejših in na pečatu, ki je danes v rabi, postavljena na grič ali na gričevnato vzpetino. Nastanek tega starejšega pečata pa spada že v dobo, ko so na mestnih pečatih starejši način prostega »plavanja« mestnega obzidja in stolpov v prostoru že opuščali in arhitekturo začeli postavljati na gričevnato, skalnato ali kako drugo »pokrajinsko« podlago. V sredini 15. stoletja so stari ljubljanski pečat nadomestili z novim, ki ga je šteti že za grb mesta Ljubljane. Bistvena novost proti prejšnjemu pečatu je ta, da stoji obzidje s stolpom na gričevnati podlagi in da je vse skupaj vključeno v spodaj zaokroženi ščit.¹

Če natančneje pogledamo to gričevnato podlago ljubljanskega mestnega grba oziroma ščita, opazimo, da obstaja ta podlaga iz treh vrhov, katerih srednji je višji od obeh stranskih. To nam kaže že odtis večjega ljubljanskega pečata iz 15. stoletja, ki je hranjen v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani, še bolj natančno pa nam to prikazujejo slika ljubljanskega grba na naslovnem listu Vramčeve kronike iz leta 1578 (v Univerzitetni knjižnici v Ljubljani), relief ljubljanskega grba iz 15. stoletja, vzidan v desno stran presbiterija

¹ Milko Kos, Pečat in grb mesta Ljubljane, Zbornik za umetnostno zgodovino letnik XIX, zvezek 12.

stolne cerkve v Ljubljani, relief ljubljanskega grba na zvonu iz leta 1553 v stolpu na Ljubljanskem gradu, relief ljubljanskega grba iz leta 1589, ki je vzidan v pročelje hiše št. 20 na Bregu v Ljubljani (Cojzova hiša), relief Ljubljanskega grba nad Narcisovim vodnjakom na dvorišču magistrata, relief ljubljanskega grba med sgrafiti na dvorišču magistrata in relief ljubljanskega grba iz prve polovice 18. stoletja, vzidan na stopnišču magistrata.²

Ko gledamo to »pokrajinsko« podlago ljubljanskega grba, ki obstoji iz treh vrhov, katerih srednji je višji od obeh stranskih, se nam nehote poraja misel, ali ni naš Triglav kot najvišja gora na Kranjskem služil kot vzor za to pokrajinsko podlago. To domnevo potrjuje tudi primerjava z grbi, ki so jih podeljevali kranjskim in drugim plemičem razni vladarji, deželni knezi in njih pooblaščenca.

Da bodo nadaljnja izvajanja bolj razumljiva, bom na kratko objasnili sestavo plemiških grbov. Srednjeveški grbi imajo kot osnovo ščit, ki je v večini primerov razdeljen po dveh sredinskih črtah na štiri skoro enake dele. Levi spodnji in desni zgornji del ščita sta enako slikana — s kako živaljo, drevesom, cveticami, tudi z moškimi ali ženskimi postavami ali pa enostavno z različnimi barvastimi črtami — ravno tako sta enako slikana desni spodnji in levi gornji del ščita. Nad ščitom stojita eden ali dva turnirska šlema (Turniershelbm), nad šlemom je v večini grbov krona in nad krono so zopet prosto stoječe slike iz obeh delov ščita v povečani obliki.

Do sedaj sem ugotovil te plemiške grbe, ki imajo v svojem ščitu naslikano tridelno goro:

1. Z listino z dne 7. IX. 1630 je cesar Ferdinand II. podelil plemstvo Bertholdu Höffer za Salfeldt za zasluge, ki si jih je pridobil njegov stari oče v vojnah zoper Turke, kjer je padel, kakor tudi za zasluge, ki si jih je pridobil njegov oče in on sam v različnih vojnah in ob drugih priložnostih. V njemu podeljenem plemiškem grbu beremo tole: »...Nemblichen einen quartierten Schildt, dessen hinter vnter vnd vorder ober Veldung gelb oder goldfarb, in dessen Grundt auf einen grünen dreywühleten Berg der mitter die zween äusseren etwas überhöhet, ein über sich einwärts gekehrter, mit den Flüglen aufgethaner Adler roth ausgeschlagener Zungen...« V desnem srednjem in levem gornjem delu ščita je torej naslikana zelena gora s tremi vrhovi, katerih srednji je višji kot oba stranska.³

2. Z listino z dne 20. XI. 1634 je cesar Ferdinand II. povišal Wolfu Jöchlinger za Pfanberg vnd Hartenstein, ces. tajnemu svetovalcu in nižjeavstrijskemu dvornemu vicekanclerju ter njegovemu bratu Dominiku, ces. svetovalcu in deželnemu vicedomu na Koroškem — oba sta bila člana štajerskih deželnih stanov — njihov dosedanji viteški plemiški stan v stan baronov (Freyherrn). V njihovem grbu beremo tole: »... In den andern baiden thailen aber in der Mitte über Zwerch ein weiss oder Silberfarber Strich oder Strassen, Im Grundt ein drey Pichletes in der mitte etwas erhöctes Pergl, darob drey gelb oder goldtfarben, in der mitte ebenfahls mit einer gelb oder goldfarben Cron vmbgebene Traidt Eher...« Tu vidimo zopet goro s tremi vrhovi, katerih srednji je višji kot oba stranska.⁴

Ta listina je važna tudi za raziskovanje zgodovine celjskih grofov. Iz nje namreč izvemo, da je zadnji celjski grof Ulrik kupil blizu Dunaja ležeči grad Jochenstein. Ustrezni odstavek v tej plemiški listini se glasi takole:

² ibidem opis in ponatis navedenih slik in reliefov ljubljanskega mestnega grba.

³ Državni arhiv Slovenije v Ljubljani, zbirka plemiških diplom pod št. 37.

⁴ ibidem pod št. 41.

»... also dass Ihre vor Eltern, wegen deren zu Kriegs, vnd Friedens Zeiten gehabten, sonderbaren Verdienst, noch vor zwey hundert Jahren, von vnserm löblichen Hauss Osterreich das Vhndte zu selbigen Ertzherzogthumb nicht weith von vnserer Hauptstatt Wienn gelegene Schloss Jochenstain, samt Sparbach, vnnd deren dartzuegehörigen Herrlichkeiten, zu Lechen alss Ihr Stamm Hauss vill Zeit bewohnt vnd genossen, vnd sich davon die Jöchlinger zu Jochenstain genent vnd geschrieben haben, solang biss erst nach ableiben Ires Ehens, Vrehens, Hannsen Jöchlingers, Weillandt Ulrich von Cilli Vnnd zu Orttenburg solches anfangs khäuflich an sich gebracht vnd folgend bey Weylandt Kaayser Friderico, Christlichen Angedenkhens, alss Vormündern seines Vettern auch Christseligen Angedenkhens Ladislav Königs zu Hungarn vnnd Behaimb vnd Ertzherzogen zu Osterreich, mit gewisser Condition für aigenthumblich bekhomben hat...«

3. Z listino z dne 9. I. 1610 je nadvojvoda Ferdinand podelil plemstvo in plemiški grb Janžetu Malogrudič, služabniku in poročniku v trdnjavi Slun, za njegove zasluge v bojih zoper Turke na hrvaški in obmorski meji. V njegovem grbu je tale odstavek: »... mit namen ainen Schild in dessen Grund ain dreifacher grüener perg, der mitter die andern Zween überhöchent vnd sonsten der gantz Schild nach der leng in zween gleiche Thail vnderschaiden, darunter der vorder himelblaw, darinnen vnd auf dem ainen thail des Pergs gegen der mitten Lini aufwertstehend die gestalt eines Fuxes seiner natürlichen farb mit offnem Maul vnd ausgeschlagener rotten Zungen, seinen schwantz zurück aufwerts schlagend vnd in dem vordern rechten fuss ainen grünenenden datl oder Palm Zweich zurückh vber sich haltend...« V grbu je torej prikazan trodelni zeleni hrib, katerega srednji del prekaša oba ostala dela.⁵

4. Z listino z dne 8. II. 1602 je podelil nadvojvoda Ferdinand Marku Kune, nadduhovniku Spodnje Kranjske in župniku v Krškem, za njegove zasluge, ki si jih je pridobil pri izvedbi protireformacije v Idriji, pravico do nošenja grba, ki je imel v svojem ščitu tale sestavni del: »... ain Plaw oder Lazurfarben Schildt im grundt desselben drey griene Puchlete Pergl, deren mitter die Andern zween überhöhet, ob denselben fürwerts gegen der Rechten Lini eines gekrönten Lewen gestalt, seiner Natürlichen farb, mit offnem Rachen vnd rotter Aussgeschlgnr Zungen vnd zurückgeschlagnen Schwantz...« Tudi v tem ščitu so naslikani trije hribčki, katerih srednji je višji od obeh stranskih.⁶

5. Z listino z dne 3. VI. 1613 je cesar Matija izdal Bartolomeju Bobič (Barthlme Wubitsch) diplomu za pravico nošenja grba za njegove zasluge, ki si jih je pridobil v večletnem bojevanju zoper Turke, posebno v boju pri Sisku, pri zavzetju trdnjave Petrinja in pred tem v bojih pri Bihaču, Kostanjevici in Kaniži. Opis njegovega grba se začinja takole: »... dies hernach beschrieben Wappen vnd Clainot Mit Namen ein schwartzer Schildt, im grundt desselben ein dreypüchleter Berg der mitter die eussern etwas vberhöend...« V tem grbu se zopet pojavi hrib s tremi vrhovi, katerih srednji je višji od obeh stranskih.⁷

6. Z listino z dne 7. XII. 1643 je ljubljanski škof Oton Friderik izdal na prošnjo Zofije de Costa, vdove po pok. Pavlu de Costa, diplomu, s katero je potrdil, da spada rodbina de Costa med stare plemiške rodbine. Vdova je prosila za to potrdilo, ker so vse njihove originalne plemiške diplome zgorele.

⁵ ibidem pod št. 59.

⁶ ibidem pod št. 48.

⁷ ibidem pod št. 123.

Opis grba v tej diplomi je tale: »... als ein dreyfärbig Schildt, ein von vnten der Veldung aufwärts mit dem Spitz bis an die Kreislinie gekehrter gelb oder Goldfarber Spitz oder Sporn, Darinen auf einem dreiphleten in mitter etwas erhobenen grünen Perglein oder Hügel, Čosta, ein zur linken seite einwerst gewendter Amsel...« V tem grbu naletimo zopet na hrib s tremi vrhovi, ki je v sredini višji in ki je tu imenovan s »Čosta«. Zanimivo bi bilo ugotoviti, kje na slovenskem ozemlju se nahaja hrib s takim imenom.⁸

7. Z listino z dne 3. V. 1642 je cesar Ferdinand III. podelil plemstvo registratorju kranjskih deželnih stanov Nikolaju Hvalica (Qualitza) s temle grbom: »... hernach beschriebenen adelichen Wappen nemblichen das mit Namen sein soll: Ain quartier Schildt, in dessen hinter vnter vnd vorder ober Veldung auf einem Dreypüchleten in der Mitte überhöchten grünen Pergl die gestalt eines Mannes... in denen baiden jedwedern schwartzen Veldungen aber auf ainem gleichmässigen dreypüchleten in der mitte überhöchten grünen Pergl ain zum grimen geschickter vnd mit einer königlichen Cron gezielter gelb oder goldfarber Löw...« V tem grbu naletimo kar v vseh štirih predelih štita na trovrhni hrib z višjim sredinjskim vrhom.

8. Z listino z dne 20. III. 1666 je potrdil Janez Kristijan vojvoda Krumavski in knez Eggenberški, pokneženi grof svete rimske države Gradiščanski, grof postojnski in gospod v Radgoni, Arnovžu, Strassu in Waldsteinu, višji dedni komornik Štajerske in višji dedni točilec Kranjske ter Slovenske marke, Janezu Pavlu Säger pl. Sargfeldt, upravitelju grofije Postojna, plemiško diplomo, ki jo je izdal njegovemu umrlemu očetu Ludviku Säger pl. Sargfeldt, skrbniku grofije Postojna, Janez Ulrik vojvoda Krumavski itd., umrli oče zgoraj imenovanega vojvode Janeza Kristijana Krumavskega. V opisu grba te diplome beremo tole: »... Nemblichen als dass mit Namen sein soll ein Quartierter oder in vier gleiche Theill abgetheilte Schild, zur Rechten oben vnd in den dritten zur Linckhen herunden zway schwartze Felder, darinnen in Jedem ein goldfarber oder gelber Löw... in dem andern zur Linckhen oben vnd im Vierten zur rechten herunden ein weisses Feld mit dreyen Grünen Hüblein oder Perglein, deren in beiden das mitter etwas grösser alls die andern vnd auff einem Stingl fünff aufwärts stehende Plauae Veldlilgen...« V tem štitu imamo prikazane tri gore, katerih srednja je višja od obeh stranskih.⁹

V ljubljanskem mestnem grbu in v vseh prikazanih plemiških diplomah vidimo naslikano goro s tremi vrhovi, od katerih je srednji višji kot oba stranska. Ljubljanskim meščanom kakor tudi navedenim plemičem je moral biti pri podelitvi grba pred očmi nek pokrajinski simbol, ko so izbrali za svoj grb hrib s tremi vrhovi z višjim srednjim vrhom. Morda je služil ljubljanskim meščanom pri tej izbiri za vzor ljubljanski grajski grič s sosednjim Rožnikom in Golovcem, bolj verjetna pa je domneva, da jim je bil za vzgled Triglav kot najvišji vrh vse pokrajine, ki jim je bila vidna. To smemo domnevati tudi pri izbiri simbola za navedene plemiške grbe, ker je po imenih sodeč večina prikazanih plemiških družin bila slovenskega ali vsaj jugoslovanskega rodu. To smemo skoro za gotovo trditi o Janžetu Malogrudič, o župniku Marku Kune, o Bartolomeju Bobič, o rodbini de Costa, o registratorju kranjskih deželnih stanov Nikolaju Hvalici, pa tudi o rodbini Säger pl. Sargfeldt (Žagar?).

⁸ ibidem pod št. 19.

⁹ ibidem pod št. 100.

Upravičenost trditve, da je bila rodbina de Costa slovenskega pokoljenja, potrjuje njihovo ime, ker ime Costa ne more pomeniti drugega kakor slovensko hosto (kosta — chosta — costa). Morda so v srednjem veku imenovali Trnovski gozd z imenom Hosta? Ščit v grbu te rodbine se razlikuje od ostalih zgoraj prikazanih ščitov tudi v tem, da je razdeljen le na tri dele, medtem ko so ostali ščiti štiridelni razen ščita Janžeta Malogrudič, ki je dvodelen.

Domnevo o Triglavu kot simbolu srednjeveških grbov žal ni mogoče dokumentirati, ta načeta misel pa naj služi kot izpodbuda za nadaljnja raziskovanja v tej smeri.

Trikrat na Pršivec

M. LIPOVŠEK

Če bi me kdo takole mimogrede vprašal, kolikokrat sem bil na Pršivcu, bi mu rekel, da najmanj kakšnih dvajsetkrat. Toda večinoma sem hodil nanj z Viševnika, ki je lepa planina na prevalu severnozahodno pod vrhom. Trikrat sem pa prišel na vrh z vzhoda, naravnost iz Stare Fužine. Enkrat sam, dvakrat pa s Tonejem, mojim bohinjskim prijateljem. Da bi tretjič ne bil! No, pa ravno o tem bi vam rad pripovedoval.

Zadnjič mi je prišel pod roko Debeljakov imenitni spis o njegovi hoji iz Bohinjske Bele čez Gorjuše v Bistrico. Naletel sem na besedico »oket«. Ta »oket« ima važno vlogo pri mojih hojah na Pršivec. Je namreč pristen bohinjski izgovor za l a k e t in bi se fonetično pravilno pisalo takole: uokòt. Tako jo vsaj Tonej izgovarja in jaz se nanj zanesem.

Čez oket sva jo torej mahala — kdaj je to že bilo! — pred dvajsetimi leti in spremljala sta naju tista dva Hauptmanna, o katerih je Debeljak lepo zaokrožil narodno pesmico »pred havptmana stopila bom«. Dva sinova zagrebškega učenjaka, dva mladeniča, tudi že napol učena gospodiča, ki jim zavidaš, kako se od knjig meni nič, tebi nič dvigneta v hribe in nazaj prišedši zopet h knjigam sedeta.

Kdor ne ve, kje gre pot čez Vogar in Hebàt in komur je do lepih šetenj v višjem gorskem svetu, naj kar gre tamkaj po robu, kjer pod nogami kuha jezero svoje megle in v belem blesku gledajo vse bohinjske Spodnje gore sem čez, ves čas hoje. Ne veste, kako je tam lepo! Seveda — pozabil sem povedati, da smo hodili sredi zime, menda enkrat za božič, v najlepšem pršiču.

Toda če bi le vedel, kod smo šli! Tudi Tonej ne ve — to sva letos oba dokazala in presneto, če ne bi bila fanta od fare, ne vem, kako bi sedaj prišla iz tistega strašnega gozdnega in skalnatega labirinta ven.

Takrat, prvič, smo odlično našli. Samo to vem, da smo med velikanskimi skalami precej strmo gazili proti severu, potem pa krenili naravnost na vrh čez čisto spodobne strmine. Na vrhu smo bili zgodaj popoldne. Po nebu so se vlekle mrene in precej mrzlo je bilo, svetlobe po gorah pa tako lepe, da smo kar strmeli. No, potem po znani smeri na Viševnik, kamor »padeš« v nekaj minutah, če si tič, nato skozi »lorč« na Planino pri jezeru in nad Pungratom po zgornji poti čez Vogar domov.

Drugikrat je bilo najlepše. Bil sem sam. Dva znanca sta bila na Komni in šel sem ju iz Ljubljane obiskat. Jutranji Gorenjec me je potegnil do Bistrice, prijazen voznik pa do jezera. Bila je pomlad — najlepši čas leta, lep dan,